QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

INGLIZ VA O‘ZBEK PAREMIOLOGIYASIDA ZOONIMIK BIRLIKLARNING KOGNITIV-PRAGMATIK TALQINI

https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.022

Egamberdiyeva Yulduz Bahodir qizi
Shahrisabz davlat pedagogika universiteti
mustaqil tadqiqotchi
yulduzegamberdiyeva008@gmail.com

Annotatsiya Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek paremiologiyasida uchraydigan zoonimik birliklar kognitiv-pragmatik yondashuv asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda hayvon nomlari ishtirok etgan maqol va matallar milliy dunyoqarash, madaniy tajriba hamda kommunikativ maqsadlarni ifodalovchi til birliklari sifatida talqin etiladi. Zoonimik obrazlarning inson xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qarashlarni modellashtirishdagi roli aniqlanadi. Qiyosiy tahlil natijasida ingliz va o‘zbek tillariga xos umumiy kognitiv modellar hamda madaniy jihatdan farqlanuvchi pragmatik xususiyatlar ochib beriladi. Tadqiqot natijalari kognitiv lingvistika, pragmatika va qiyosiy paremiologiya yo‘nalishlarida olib boriladigan izlanishlar uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: paremiologiya, zoonimik birliklar, kognitiv tahlil, pragmatik ma’no, ingliz va o‘zbek tillari.

Abstract This article compares the cognitive-pragmatic study of Uzbek and English paremiology's zoonymic units. Proverbs and sayings that use animal names are examined for their cultural symbolism, pragmatic purposes, and conceptual meaning. Zoonymic units are analyzed as metaphorical depictions that mirror social behavior, human nature, and national perspectives. In both Uzbek and English, zoonym-based paremiological statements are supported by both language-specific and shared cognitive models, according to the investigation. The results support the advancement of contrastive language research, paremiology, and cognitive linguistics.

Key words: paremiology, zoonymic units, cognitive analysis, pragmatic meaning, English and Uzbek languages.

Аннотация В статье проводится сопоставительный когнитивно-прагматический анализ зоонимических единиц в английской и узбекской паремиологии. Исследуются концептуальное содержание, прагматические функции и культурная символика названий животных, используемых в пословицах и поговорках. Зоонимические единицы рассматриваются как метафорические образы, отражающие человеческий характер,

социальные отношения и национальное мышление. Полученные результаты имеют значимость для паремиологии, когнитивной лингвистики и сравнительного языкознания.

Ключевые слова: паремиология, зоонимические единицы, когнитивный анализ, прагматическое значение, английский и узбекский языки.

KIRISH

Paremiologiya tilshunoslikning xalq donoligi va madaniy xotirani aks ettiruvchi maqol hamda matallarni o‘rganishga ixtisoslashgan sohasi hisoblanadi. Bunday ixcham, ammo mazmunan boy birliklar jamiyat tomonidan to‘plangan hayotiy tajriba, axloqiy me’yorlar va baholovchi qarashlarni avloddan avlodga yetkazish vazifasini bajaradi. Shu bois paremiologik matnlar til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tahlil qilishda muhim manba sifatida qaraladi. Paremiologik birliklar tarkibida zoonimik komponentlarning faol qo‘llanishi inson va tabiat o‘rtasidagi qadimiy aloqalarning til tizimidagi aksidir. Hayvonlar xulq-atvori asosida shakllangan obrazlar orqali inson xarakteri, ijtimoiy munosabatlar va xatti-harakatlar bilvosita baholanadi. Ingliz va o‘zbek paremiologiyasida zoonimik birliklar turli madaniy tajribaga tayanadi, biroq ularning kognitiv asoslari ko‘p hollarda umumiy kuzatuvlarga borib taqaladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz va o‘zbek paremiologiyasida zoonimik birliklarning kognitiv modellarini hamda ularning pragmatik funksiyalarini aniqlash va qiyosiy jihatdan yoritishdan iborat

METODOLOGIYA

Kognitiv lingvistika tilni insonning bilish jarayonlari va konseptual tizimi bilan uzviy bog‘liq hodisa sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, til birliklari obyektiv voqelikni emas, balki inson ongida shakllangan tasavvurlarni ifodalaydi. Paremiologik matnlarda zoonimik birliklar abstrakt tushunchalarni aniq va tanish obrazlar orqali konseptuallashtirish imkonini beradi. Zoonimik paremiologik birliklar ko‘pincha “Inson xulq atvori — hayvon xulq atvori” tarzidagi konseptual metafora asosida shakllanadi. Bu holat inson sifatlarini hayvonlarga xos belgilar orqali tushunish va baholash imkonini yaratadi.

Lingvopragmatika paremiologik birliklarning nutq jarayonidagi vazifasi va kommunikativ ta’sirini o‘rganadi. Zoonimik birliklar ishtirok etgan maqollar ko‘pincha nasihat berish, ogohlantirish, baholash yoki tanqid qilish maqsadida qo‘llanadi. Bunday birliklarning pragmatik talqini nutq vaziyati, so‘zlovchi niyati va tinglovchining madaniy tajribasiga bog‘liq holda shakllanadi.

NATIJALAR

Ingliz paremiologiyasida hayvon nomlari asosida shakllangan obrazlar orqali insonning individual fazilatlari va shaxsiy mas’uliyati talqin qilinadi. Ingliz madaniy makonida hayvonlar xatti-harakatini kuzatish asosida shakllangan tasavvurlar paremiologik birliklarda mustahkam o‘rin egallagan. Masalan, ayyorlik va strategik fikrlashni ifodalovchi holatlarda tulki obrazi keng qo‘llanadi. Shuningdek, tashabbuskorlik va faollik g‘oyasi erta harakat qiluvchi qush

obrazi orqali konseptuallashtiriladi. Ayrim paremiologik birliklar esa ehtiyotsizlik oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar haqida ogohlantiruvchi pragmatik vazifani bajaradi. Umuman olganda, ingliz paremiologiyasida zoonimik birliklar ko‘proq shaxsga yo‘naltirilgan baholovchi xarakterga ega bo‘lib, individual muvaffaqiyat va mas’uliyat tushunchalarini aks ettiradi.

O‘zbek paremiologiyasida zoonimik birliklar an’anaviy turmush tarzi, chorvachilik madaniyati va jamoaviy tafakkur bilan chambarchas bog‘liq. Hayvonlar orqali ifodalangan obrazlar ko‘pincha ijtimoiy tajriba va axloqiy me’yorlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Yirtqich va uy hayvonlari o‘rtasidagi qarama-qarshilikka asoslangan obrazlar xavf, ehtiyotkorlik va ogohlik g‘oyalarini ifodalaydi. Shuningdek, ayrim zoonimik birliklar sabr-toqat, qat’iyat va bepisandlik kabi tushunchalarni bilvosita tarzda yetkazadi. O‘zbek paremiologiyasida zoonimik birliklar nafaqat shaxsiy xulq-atvorni, balki jamoa ichidagi munosabatlarni tartibga soluvchi axloqiy mezon sifatida ham namoyon bo‘ladi.

MUHOKAMA

Qiyosiy tahlil ingliz va o‘zbek paremiologiyasida ayrim zoonimik obrazlarning umumiy semantik asosga ega ekanligini ko‘rsatadi. Bu holat insoniyatning hayvonlar xulq-atvorini kuzatish asosida shakllangan umumiy kognitiv tajribasi bilan izohlanadi.

Shu bilan birga, zoonimik birliklarning pragmatik talqini va nutqiy vazifasi har ikki tilda turlicha namoyon bo‘ladi. Ingliz paremiologiyasida individualizmga urg‘u berilsa, o‘zbek paremiologiyasida jamoaviylik va ijtimoiy uyg‘unlik ustuvor hisoblanadi. Bir xil hayvon obrazi turli madaniy kontekstda turlicha baholanishi mumkinligi qiyosiy tahlilda yaqqol ko‘zga tashlanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zoonimik birliklar ingliz va o‘zbek paremiologiyasida muhim kognitiv va pragmatik funksiyani bajaradi. Ular orqali xalqning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi obrazli tarzda ifodalanadi. Zoonimik obrazlarning qiyosiy tahlili til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy aloqani chuqurroq anglash imkonini beradi. Mazkur maqola natijalari paremiologiya, kognitiv lingvistika va qiyosiy tilshunoslik sohalarida olib boriladigan keyingi tadqiqotlar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Daniyeva M.Dj. Тилшуносликда лисоний бирликларнинг синтактик, семантик ва прагматик жиҳатлари. Turon Sciences. Qarshi, 2024. № 3. B. 41-45.
2. Gibbs, R. Metaphor Wars: Conceptual Metaphors in Human Life. Cambridge: Cambridge University Press. 2000.
3. Kövecses, Z. Metaphor and Culture. Cambridge: Cambridge University Press. 2020.
4. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press. 2021.

5. O‘zbek xalq maqollari. Toshkent. 2025.
6. Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford: Oxford University Press. 2001.